

JIŘÍ VYSTOUPIL

K VÝZKUMU PŘÍRODNÍCH REKREAČNÍCH ZDROJŮ

J. Vystoupil: *To the Research of Natural Resources of Recreation*. — Sborník ČSGS 84:2:140—146 (1979). — In this article the author deals with methods of studying of natural potential mood of the landscape, with utilization and protection of natural resources of the point of view of the recreation, and with studying of dynamics and development of natural resources of recreation. He shows that the methods of geography of recreation are not quite ready yet.

Bouřlivý rozvoj rekreačních procesů, zejména v posledních dvou desetiletích, vyvolal nutnost zásadních změn v metodice dosavadního studia rekreační problematiky. Ukázalo se totiž s její rostoucí složitostí, že nebyla na úrovni taková vědní disciplína, která by byla schopna studovat rekreaci v celé její komplexnosti a celostnosti. Tento nedostatek byl významnou měrou odstraněn teprve v polovině šedesátých let, kdy se v USA, SSSR, NSR a Jugoslávii začala formovat nová konstruktivní vědní disciplína — geografie rekreace, která si za objekt studia určila poznání *rekreačních systémů*.

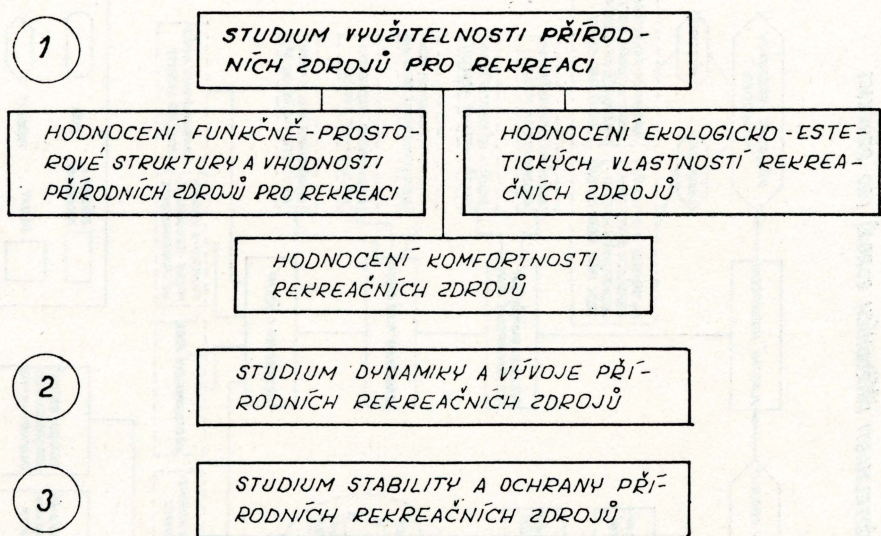
Vycházíme-li z vypracovaných teoretických modelů rekreačních systémů (1, 2, 3), lze dnes považovat za rozhodující pro poznání fungování, řízení a prognózy rekreačních systémů studium funkční struktury rekreačních systémů v prostoru a čase. Z dosud publikovaných prací o problematice rekreačních zdrojů je patrné prioritní postavení rekreačních zdrojů, především pak přírodních, jako základního předpokladu pro vznik a formování rekreačních systémů (1, 4). Proto si také v této souvislosti stanovila geografie rekreace za jeden z významných úkolů studium a hodnocení rekreační využitelnosti přírodních zdrojů a podmínek, tedy studium „přírodního rekreačního potenciálu krajiny“. Poznamenejme již v úvodu, že přitom nejde o studium vnitřní struktury samotných přírodních zdrojů (to je náplň fyzické geografie), ale především o objasnění zákonitostí vztahů mezi přírodními zdroji a jejich rekreačním využitím (viz obr. 2)¹⁾. Vycházíme-li ze znalosti vnitřní struktury podsystémů v rekreačním systému, a to zejména *rekreačních zdrojů* vystupujících zde jako „objekt“ studia a *rekreantů* vystupujících jako „subjekt“ studia, můžeme nyní definovat hlavní směry výzkumu přírodních rekreačních zdrojů (viz obr. 1).

1. Metody hodnocení využitelnosti přírodních zdrojů pro rekreaci

Výzkum rekreačních zdrojů krajiny, nemáme-li na mysli jen jednoduché verbální popisy jejich prostorové lokalizace, kapacity a atraktivity, které se ob-

¹⁾ Budou studovány ty jejich charakteristiky a vlastnosti, které mají schopnost vypovídat o kvalitě přírodních zdrojů, o kapacitě, na níž se tyto kvality vyskytují, jakž i o délce využitelnosti určitých kvalit.

Obr. 1. HLAVNÍ SMĚRY VÝZKUMU PŘÍRODNÍCH REKREAČNÍCH ZDROJŮ

jevují již ve třicátých letech, začíná teprve v šedesátých letech. Důvodem k jejich detailnímu exaktnímu výzkumu byly stále rostoucí požadavky plánovací praxe, která potřebovala konkrétnější údaje o jejich kapacitě, využitelnosti, vhodnosti a dostupnosti podle diferenciovaných rekreačních nároků obyvatelstva.

Přehled dosud publikovaných dostupných metod hodnocení může být sestaven z různých aspektů, naší snahou bylo takové uspořádání, které by umožnilo porovnání vývoje a současného stavu výzkumu přírodních rekreačních zdrojů. První metodický krok proto spočívá v sestavení obecného vysvětlovacího modelu hodnocení (obr. 2), na němž můžeme demonstrovat jak problematiku jednotlivých metod tak i metody mezi sebou navzájem srovnávat.

Většina metod vychází z odvětvového přístupu k hodnocení využitelnosti resp. vhodnosti přírodních zdrojů krajiny pro rekreaci.

1.1. Metody hodnocení funkčně — prostorové vhodnosti přírodních zdrojů pro rekreaci

V tomto nejrozsáhlejším směru výzkumu rekreačních zdrojů jsou metody povětšinou založeny na studiu struktury prostorového rozložení forem využití země a podrobné analýze dominujících krajinotvorných prvků a procesů. Z této základní pracovní hypotézy vychází potom vlastní hodnocení rekreačního potenciálu krajiny, ať již podle všeobecných či diferenciovaných funkčních rekreačních nároků obyvatelstva, v různých prostorových úrovních (od hodnocení příměstských zón až po rajonizaci státních území).

Nejjednodušší stupeň poznání přírodních rekreačních zdrojů představují metody většinou jen verbálního hodnocení, kdy na základě známého vstupu (na-

příklad oblíbenost, návštěvnost) jsou studovány jednoduché výstupy, kterými jsou nejčastěji kvalitativní výpovědi o rekreačním významu jednotlivých přírodních prvků, ať již z hlediska jejich funkce, užitné hodnoty nebo ekonomické efektivity (5, 6, 7, 8, 9). V této etapě ještě nedochází ke kvantitativnímu hodnocení.

Většina publikovaných metod představuje již vyšší stádium, pro něž je charakteristické studium a hodnocení hlavních vnitřních strukturních a funkčních rysů za účelem lepšího pochopení vztahu vstupu (rekreační nároky) a výstupu (efektivnost rekreace). K zajímavějším pracím, zabývajících se povětšinou kvantitativním hodnocením závislosti mezi strukturním uspořádáním přírodních prvků v krajině a jejich rekreačním využitím, patří zejména západoněmecké práce Kiemstedtovy (10, 11, 12), Turowského (13, 14, 15) a řada dalších (4, 16, 17, 18). Podobný ráz mají i práce východoněmecké, zaměřené převážně na hodnocení přírodních zdrojů v příměstských rekreačních systémech (19, 20, 21). Koncem šedesátých let začíná také v Sovětském Svazu rozsáhlý komplexní výzkum rekreačních zdrojů s cílem vypracovat postupně funkční typologii *teritoriálních rekreačních systémů* (22, 23, 24, 25, 26, 27, 28). Na základě německých zkušeností se v 70. letech objevují také v Československu metody funkčně — prostorového hodnocení vhodnosti přírodních zdrojů pro rekreaci (29, 30, 31, 32, 33), resp. valorizace území²⁾ (34, 35, 36, 37). V polských pracích je vypracovávána zejména metodika hodnocení rekreační využitelnosti atraktivních horských a jezerních oblastí Polska (38, 39, 40, 41, 42).

1.2 Metody ekologicko — estetického hodnocení vhodnosti krajiny pro rekreaci

V posledních letech se stále více prosazuje druhý odvětvový přístup k hodnocení vhodnosti krajiny pro rekreaci, a to ekologicko — estetické hodnocení (vyjádření psychologického aspektu působení krajiny na rekreační aktivitu člověka). Podobně jako v předcházejícím přehledu i zde již existuje několik úrovní ve znalosti vlivu působení ekologicko — estetických vlastností krajiny (optická různorodost krajiny, působení a významnost reliéfu, vhodnost antropogenních prvků, estetika vegetace a vodstva, apod.), což se zákonitě odráží v kvalitě hodnotících metod (43, 44, 45, 46, 47).

Ekologicko — estetický směr hodnocení odkrývá nové možnosti v pohledu na cennost krajiny jako celku i jejích jednotlivých živých i neživých komponent. I když hodnocení strukturně estetických vlastností a charakteristik krajiny je teprve v počátečním stádiu, ukazuje se i přes velké množství subjektivních obtížně měřitelných faktorů možnost dalšího vývoje, především ve vypracování jednotné metodiky hodnocení jejích objektivně existujících a měřitelných vlastností (krajinná různorodost, pozitivní a negativní vlivy a faktory, kvalita přírodních zdrojů, atd.).

Poměrně málo pozornosti je dosud věnováno problematice výzkumu komfortnosti přírodního rekreačního prostředí, hlavně jeho psychofyziologické vhodnosti a příjemnosti. I když již existují některé náměty a dílčí studie (48, 49), nebyla ještě vypracována ucelenější metodika jejího hodnocení. Ukazuje se nutnost užší spolupráce mezi geografii rekreace a lékařskou geografii, psychologii a sociologií.

---

2) Tj. stanovení hodnoty rekreačního prostoru podle jeho funkce, plošného projevu a atraktivního dosahu.

2. Studium dynamiky a vývoje přírodních rekreačních zdrojů

Prozatím jen velmi málo prací se zabývá problematikou dynamiky a vývoje přírodních rekreačních zdrojů, což je způsobeno pozdním nástupem k jejich systematickému výzkumu. Některé dílčí aspekty dynamiky a vývoje se objevují v pracích regionální geografie cestovního ruchu a rekreace, není však zatím vypracována zásadní metodika jejich výzkumu. Omezíme se proto z těchto důvodů jen na vytyčení hlavních problémů a úkolů:

- a) při studiu dynamických vlastností přírodních rekreačních zdrojů
  - dlouhodobé (sezónní) diferenciacie ve využití přírodních zdrojů v různých typech rekreačních systémů
  - krátkodobé diferenciacie ve využití přírodních zdrojů (denní a víkendové rekreační cykly)
- b) při studiu vývoje přírodních rekreačních zdrojů
  - obecná vývojová stádia přírodních rekreačních zdrojů (od vzniku a formování přes stabilizaci k degradaci a zániku)
  - typologická klasifikace forem vývoje přírodních rekreačních zdrojů.

3. Studium stability a ochrany přírodních rekreačních zdrojů

S problémy studia dynamiky a vývoje přírodních rekreačních zdrojů úzce souvisí i výzkum jejich stability a ochrany. Není samozřejmě cílem geografie rekreace zkoumat problematiku v celé její šíři, pozornost se zaměřuje pouze na hodnocení vlivů rekreačních procesů na stabilitu přírodních zdrojů krajiny. Pro velkou složitost problematiky i pro její teprve nedávný vznik neexistuje v současné době ani zde jednotná metodika výzkumu. Dosud publikované a autory dostupné metody se zaměřily pouze na hodnocení dílčích aspektů působení rekreační činnosti na krajinu. Většinou se jedná jen o experimentální měření a zjištění narušení vegetačního a půdního krytu, resp. reliéfu vodních břehů (50, 51, 52).

4. Závěr

Přehled problematiky studia rekreačních zdrojů ukázal hlavní směry dosavadního výzkumu jednoho speciálního odvětví „geografie zdrojů“. Můžeme konstatovat, že výzkum přírodních rekreačních zdrojů krajiny není ještě zdaleka ukončen, především co se týká kvantifikace zdrojů, jednotné metodiky hodnocení, detailního výzkumu rozsáhlejších teritoriálních rekreačních systémů, jakož i způsobu a forem předávání získaných informací a poznatků plánovací praxi.

Můžeme předpokládat, že další výzkum rekreačních zdrojů bude závislý nejen na tempu rozvoje hlavních pomocných disciplin geografie rekreace, ale hlavně na jejím samotném rozvoji, kde hlavní pozornost bude nutno soustředit na studium dynamických vlastností rekreačních systémů, metodiky ochrany přírodních zdrojů pro i před rekreací, jakož i na studium hodnocení významu a efektu rekreace v jednotlivých přírodních komplexech. K tomu přistupuje i nutnost soustředit se na názorné, syntetické kartografické vyjádření rekreačního potenciálu teritoriálních rekreačních systémů různých hierarchických úrovní, dále na organizaci a řízení interdisciplinárního výzkumu nejzávažnějších problémů spojených s formováním rekreačních systémů, a to zejména na řešení vztahů mezi rekreací a ostatními prvky socioekonomického systému v otázce exploatace přírodních zdrojů.

Literatura

1. KOSTROWICKI A. S. (1975): Podejście systemowe w badaniach nad rekreacją. -- Przegląd geograficzny 47:2:263—278. PWN, Warszawa.
2. PREOBRAŽENSKIJ V. S. (1974): Territorialnaja rekreacionnaja sistema kak objekt izučeniya geografičeskich nauk. — Izv. AN SSSR. ser. geogr. 2:34—42. Nauka, Moskva.
3. PREOBRAŽENSKIJ V. S. aj. (1974): Sisternyj podchod pri issledovanii rekreacionnoj dejatel'nosti. — Izv. AN SSSR, ser. geogr. 1:18—26. Nauka, Moskva.
4. BECKER CH. (1976): Die strukturelle Eignung des Landes Hessen für den Erholungsreiseverkehr. — Abhandlungen des Geographischen Instituts — Anthropogeographie 23:1—155. Selbstverlag des Geographischen Instituts der Freien Universität Berlin, Berlin.
5. DÉRER L. (1966): Les ako objekt pre rekreáciu. — Lesnické práce 45:264—238. SZN, Praha.
6. HARTSCH E. (1968): Gedanken zur Frage der Bewertung des landschaftlichen Erholungspotentials. — Peterm. Geogr. Mitt., Ergänzungsheft 271.
7. HASEL K. (1965): Der Wald als Erholungsgebiet. — Forst- und Holzwirt. 20:21--26. Berlin.
8. HÜRSKÝ J. (1963): Die Böhmisches Schweiz als Erholungsgebiet. — Wiss. Veröff. d. Instituts für deutsche Landeskunde in Leipzig 19/20:491—550. Leipzig.
9. JACOB H. (1971): Methodische Ansätze zur ökonomischen Bewertung der Erholungsfunktionen des Waldes als Teil seiner Sozialfunktionen. — Landschaft und Stadt 1:20—25.
10. KIEMSTEDT H. (1967): Zur Bewertung des Landschaft für die Erholung. 151 str., E. Ulmer, Stuttgart.
11. KIEMSTEDT H., BECHMANN A. (1974): Die Landschaftsbewertung für das Sauerland als ein Beitrag zur Theoriediskussion in der Landschaftsplanung. — Raumforschung und Raumordnung 32:5:190—202. C. Heymanns Verlag KG, Köln.
12. KIEMSTEDT H. aj. (1975): Landschaftsbewertung für Erholung im Sauerland. Teil I, Dortmund.
13. TUROWSKI G. (1972): Bewertung und Auswahl von Freizeitregionen. — Schriftenreihe d. Inst. f. Städtebau und Landesplanung. Universität Karlsruhe, Karlsruhe.
14. TUROWSKI G., STRASSERT G. (1972): Ein nutzwertanalytischer Ansatz für die Freizeit und Fremdenverkehrsplanung. — Raumforschung und Raumordnung 30:2:27—31. C. Heymanns Verlag KG, Köln.
15. TUROWSKI G., AFFELD D. (1973): Methodischer Ansatz zur Bestimmung förderungswürdiger Freizeitgemeinden. In: Gesellschaft für Regionalforschung: 1:20. Heidelberg.
16. BENTS D. E. (1974): Atraktivität von Erholungslandschaften. (Kandidátská disertace). Freiburg 1974. — Univ. Freiburg.
17. FINKE L. aj. (1975): Bergisch — Märkisches Erholungsgebiet. In: Beiträge zur Landesentwicklung: 1—67. Köln.
18. HOFFMANN H., SCHMID A. (1975): Strukturentwicklung des Fremdenverkehrs in Bayern. In: DWIF 29:1—90. München.
19. SCAMONI A., HOFMANN G. (1969): Verfahren zur Darstellung des Erholungswertes von Waldgebieten. — Archiv Forstwesen 3:283—300. Berlin.
20. SCHÖNEICH R. (1972): Untersuchungen zur Bewertung von Erholungsmöglichkeiten in der Schweriner Seelandschaft. — Geographische Berichte 17:3/4:243—256. Geogr. Kart. Anstalt, Gotha/Leipzig.
21. WEHNER W. (1972): Zur Bestimmung von Eignungsräumen für die Naherholung. — Geographische Berichte 17:3/4:232—242. Geogr.—Kart. Anstalt, Gotha/Leipzig.
22. KOBACHIDZE E. D. (1972): Problemy formirovanija gornych territorialnych rekreacionnyh sistem Gruzinskoj SSR. In: Issledovanija Kavkazkich territorialno-rekreacionnyh sistem: 122—126. Stavropol.
23. MICHAJLOV J. P. (1971): Kartografirovanije rekreacionnyh resursov juga Vostočnoj Sibirii. In: Očenočnoje kartografirovanije prirody, naselenija i chozjajstva. 223 str. Nauka, Moskva.
24. PIROŽNIK I. I. (1975): Primenenije faktornogo analiza dlja rekreacionnoj ocenki territorii. — Izv. AN SSSR, ser. geogr.: 2:113—119. Nauka, Moskva.
25. PREOBRAŽENSKIJ V. S. aj. (1975): Metodičeskije ukazanija po charakteristike prirodnyh uslovij rekreacionnogo rajona. In: Geografičeskije problemy organizacii turizma i otdyha; dil 1:50--117. AN SSSR, Moskva.

26. VEDENIN J. A., MIROŠNIČENKO N. N. (1969): Ocenka prirodnych uslovij dlja organizacii otdycha. — Izv. AN SSSR, ser. geogr.: 4:51—60. Nauka, Moskva.
27. Geografičeskije problemy organizacii turizma i otdycha (sborník). Red. V. S. Preobraženskij. Moskva, AN SSSR 1975, 2 díly.
28. Sintez v kartografii (sborník). Red. K. A. Sališčev. Moskva, Izd. M. Univ., 1976, 190 str.
29. HOLOVSKÝ M. (1965): Krajinné prvky a rekreační potenciál. In: Sborník ekologie krajiny, Útok, Praha.
30. MARIOT P. (1971): Regionálna analýza Západného Slovenska z hľadiska cestovného ruchu. (Kandidátská práca). Bratislava 1971. — GgÚ SAV.
31. MARIOT P. (1973): Metodické aspekty funkčno — chorologického hodnotenia lokalizačných predpokladov cestovného ruchu. — Geografický časopis 25:1:27—46. Veda, Bratislava.
32. MÍCHAL I., NOSKOVÁ J. (1970): Hodnocení přírodních předpokladů území pro rekreaci. In: Acta ecologica naturae ac regionis, řada E: 85—91. Terplan, Praha.
33. PAPÁNEK F. (1972): Valuation of Forest Recreation. — Lesnictví. 7:623—631.
34. HERBEROVÁ D. (1974): Komponenty hmotného prostredia ako faktory určovania mikropriestorov. (Výzkumná zpráva). 121 str., VÚ CR, Bratislava.
35. MIAZDRA J. (1971): Valorizácia územia ako metóda oceňovania vhodnosti rekreačného priestoru. In: Výstavba miest zotavenia z hľadiska tvorby životného prostredia. CUA, Bratislava.
36. MIAZDRA J. (1977): Význam krajinného reliéfu pre valorizáciu rekreačných priestorov z hľadiska automatizácie projektovania s použitím výpočtovej techniky. — Geografický časopis 29:3:254—280. Veda, Bratislava.
37. SCHLOSSEROVÁ M., DRAHOVSKÝ L. (1974): Modelové riešenie vybraných špecifických priestorov cestovného ruchu. (Výzkumná zpráva). 171 str., VÚ CR, Bratislava.
38. BOGUČKA E. (1971): Badanie obszárów rekreacyjnych ziem Karpackich pod kątem ich wykorzystania dla różnych form wypoczynku. — Problemy zagospodarowania Ziemi Górskich 9:5—35.
39. IWICKI S., ZWOLIŃSKI A. (1976): Podstawy przyrodnicze turystycznego zagospodarowania regionu Tucholi. — Przegląd geograficzny 48:3:457—471. PWN, Warszawa.
40. RZĄD—GORNICKI B., SOLIŃSKA—GORNICKA B. (1976): Możliwości wykorzystania środowiska przyrodniczego Polski na cele rekreacji. — Inw. i bud. 5:39—35. Warszawa.
41. WARSZYŃSKA J. (1972): Ocena środowiska naturalnego powiatu Żywieckiego pod względem sezonowości i form ruchu turystycznego. — Czasopismo Geograficzne 43:2:171—189. PTG, Wrocław.
42. WARSZYŃSKA J. (1972): Ocena Waloarów turystycznych miejscowości położonych w dorzeczu Białej Dunajcowej. — In: Folia geogr., ser. geogr. — oeconom.: 121—148.
43. ERINGIS K. I., BUDRIUNAS A. — R. A. (1975): Suščnost i metodika detalnogo ekologo — estetičeskogo issledovanija pejzažej. In: Ekologija i estetika landšafta. Red. K. I. Eringis, str. 107—170, Mintis, Vilnius.
44. FINES K. D. (1968): Landscape evaluation. — Regional studies 1:41—55.
45. LUNA B. L. (1972): Human Identity in the Urban Environment. — Landscape Aesthetics: 89—105. Pelican, London.
46. MUCHINA L. I., SAVELJEVA V. V. (1973): Osobennosti rekreacionnoj ocenki srednegornoj territorii. — Izv. AN SSSR, ser. geogr.: 1:95—102. Nauka, Moskva.
47. VEDENIN J. A., FILIPPOVIČ L. S. (1975): Opyt vyjavlenija i kartirovanija pejzažnogo raznoobrazija prirodnych kompleksov. In: Geografičeskije, problemy organizacii turizma i otdycha, díl 2:39—48. AN SSSR, Moskva.
48. CHLEBOVIČ I. A. (1972): Mediko-geografičeskaja ocenka prirodnych kompleksov. 425 str., Nauka, Moskva.
49. Rekreacionnaja geografija (sborník). Red. V. S. Preobraženskij. 111 str., Moskovskij fil. Geogr. obščestva, Moskva 1976.
50. JADKOV V. B. (1975): Voprosy izmenenija beregovoj polosy ozer pod vlijanijem rekreacionnogo ispolzovanija. In: Geografičeskije problemy organizacii turizma i otdycha. Díl 2:77—81. AN SSSR, Moskva.
51. MARSZ A. A. (1972): Metoda obliczania pojemności rekreacyjnej ośrodków wypoczynkowych na niżu. In: PTPN, wyd. mat.—prz. 12:3:1—72. Poznań.
52. MAŠIŃSKI L. O. (1975): Nekotoryje issledovanija ustojčivosti lesnych nasaždenij v uslovijach Podmoskovja k rekreacionnym nagruzkam. In: Geografičeskije problemy organizacii turizma i otdycha. Díl 2:72—77. AN SSSR, Moskva.